

Evangelický kostel v Bystřici

Evangelický kostel se nachází v obci Bystřice¹ v bývalém okrese Frýdek-Místek, nedaleko města Třince. Historicky Bystřice patřila do území Těšínského knížectví. První zmínka o obci je z roku 1423 v listině vydané těšínským knížetem Boleslavem I. (1409–1431), týká se vyrovnání pozemků s bystřickým fojtem Stanislavem. Samotná ves Bystřice existovala již mnohem dříve, ve čtrnáctém století. Její název je odvozen nejpravděpodobněji z rychle tekoucího potoku bystřiny.²

Převládalo zde protestanské hnutí a již roku 1584³ byl vystavěn první evangelický dřevěný kostel. Evangelíci jej využívali až do roku 1654, během protireformace byl rekatolizován.⁴ Bystřice je považována za obec s nejvyšším procentem obyvatel evangelického vyznání v Těšínském Slezsku. Dnes se jedná poměrně o velkou obec asi s pěti tisíci obyvatel.

¹ Dříve Bystřice nad Olší, od roku 2008 jen Bystřice.

² Irena Cichá, *Olza od pramene po ústí*, Český Těšín 2001, s. 54.

³ Toto přesné datum se dozvídáme z dodnes dochovaného kostelního zvonu v kostele Povýšení svatého Kříže v Bystřici.

⁴ Dostupné na (<http://www.bystrice.cz/obcan/informace-o-obci/bystrice-v-promenach-casu/>), vyhledáno 9.12.2014.

Bystřický evangelický kostel patří do skupiny takzvaných Tolerančních kostelů, které vznikaly po vydání *Tolerančního Patentu* roku 1781. Bystřičtí Evangelíci získali souhlas na výstavbu kostela až v květnu roku 1782 a v tomto roce byl vybrán vhodný pozemek a vysvěcen. Na pozemku vzniknul původně dřevěný kostel, nedaleko od starého evangelického kostela, kterým je dnes kostel Povýšení svatého Kříže přebudován v 19. století.

Toleranční patent Josefa II. povoloval pouze výstavbu modlitebny bez zvonice, z netrvanlivého materiálu a vchod nesměl směřovat na hlavní ulici. Modlitebny se musely odlišovat od katolických kostelů (nesměly mít věže, zvony, okna s kulatým záklenkem apod.). V roce 1783 byl nový dřevěný kostel vybaven varhany a novým oltářem.⁵

Původní modlitební dům nestačil rostoucím požadavkům doby, a proto padlo rozhodnutí o výstavbě nového již zděného chrámu. Dne 8. 5. 1811 již byl položen základní kámen nového kostela, stavební práce trvaly šest let až do roku 1817, kdy byl kostel slavnostně vysvěcen. Od té doby se v něm konaly pravidelné bohoslužby. V dalších letech probíhaly interiérové úpravy, instalace nových varhan, výstavba nového oltáře a kazatelny. V roce 1849 byla povolena výstavba věže a zakoupeny tři zvony.

Toleranční kostely

Toleranční patent císaře Josefa II. z roku 1781 umožnil evangelíkům výstavby kostelů bez věží a zvonů, s vchody odvrácenými od hlavních cest. ísto věže se stala poznávacím znamením modliteben mansardová střecha. Protože Těšínsko bylo a stále je z velké míry protestanské vznikalo zde množství modliteben, které byly později na základě *Protestantského provizoria* přestavěny na zděné kostely. Teprve po roce 1848 mohli evangelíci stavět kostely s věžemi a se zvony. Jedním z prvních protestanských kostelů vystavěných na Těšínsku je Milostivý kostel Ježíše Krista v Těšíně.⁶

Po vydání *Tolerančního patentu* došlo k rozmachu staveb modliteben luteránů v Těšínském knížectví. Vzorem jim byl právě Milostivý kostel Ježíše Krista v Těšíně, který byl vystavěn již v letech 1722–1750 jako první protestantský kostel na Těšínsku, mohl být podle Altränstadské

⁵ Dostupné na (<http://www.sceav.cz/index.php/cs/kde-najdu-svuj-sbor?sobi2Task=sobi2Details&catid=2&sobi2Id=3>), vyhledáno 5. 12. 2014.

⁶ Těšín dnes na území Polska – Cieszyn.

smlouvy⁷ vystavěna za hradbami z netrvanlivých materiálů, bez věže a bez zvonů. Roku 1750 byl na základě povolení rozšířen o západní část s věží a stal se tak dominantou města.⁸

Luterské kostely a kaple se vyznačují určitou střídmostí a menší okázalostí s porovnáním barokních kostelů sloužící katolické církvi. Umístění modliteben stranou od hlavních cest na okraji obce, přesto v širší krajinné kompozici utvořily novou působivou dominantu.⁹ Dělení kostela je většinou na předsíň, loď a presbytář. Ústředním místem uvnitř kostelů je oltář, odlišný uzpůsobením i funkcí od jiných církví. Nad ním jsou zpravidla dvě desky Desatera přikázání. Blízko oltáře bývá umístěna kazatelna. Loď je dělena na dvě části. Nepřítomnost obrazů v protestantských kostelích bývá pro samotné evangelíky znakem evangelictví. Luterské hnutí více navazuje na katolicismus, a proto se nebrání ve výzdobě použitím oltářů, soch a obrazů oproti kalvinickému hnutí, kteří tuto výzdobu striktně odmítali kvůli obavám z modlářství.

Na Těšínsku vzniklo hned po vydání *Tolerančním patentu* několik evangelických modliteben, které byly později přestavěny ve zděné kostely. Jejich zděná podoba je inspirována již zmiňovaným Milostivým kostelem Ježíše Krista v Těšíně především z jeho prostorového trojího dělení předsíň, loď, presbytář a interiérového vybavení. Kostely byly většinou skromné a jednoduše zařízené. Prvními kostely na Těšínsku byly kostely v Bystřici, Dolních Bludovicích, Komorní Lhotce a Návsí. Můžeme na nich najít stejné znaky – jedná se o jednoduché podélné stavby ukončené presbytářem, nad předsíní se vypíná věž. V interiéru nacházíme empory nebo kruchtu.

Náboženské poměry na Těšínsku – rozvoj luteránství

Luterská reformace se šířila Evropou a byla přijata i v Polsku, odkud bylo ovlivněno i Těšínsko po strážce náboženské (podléhalo Vratislavské diecézi). Vratislavský biskup v roce 1524 na sněmu v Grotkově povolil náboženskou svobodu. Reformace se začala šířit nejprve v Dolní Slezsku, kde nové myšlenky prosazovali kazatelé přicházející z německých oblastí.¹⁰ Roku 1555 konvertoval k luterství i Těšínský kníže Václav III. Adam, tímto se uvolnily náboženské poměry na Těšínsku ve prospěch Luteránů. Ustanovují se liturgické i praktické církevní záležitosti. Roku 1568 bylo luterství legalizováno a většina obyvatel jej vyznávala.

⁷ Mezinárodní smlouva z roku 1707 mezi císařem Josefem I. a švédským králem Karlem XII. o lepší postavení evangelíků ve Slezsku. Císař na základě této smlouvy povolil výstavbu šesti takzvaných milostivých kostelů – v Jelení hoře, Zaháni, Kožichové, Landeshutě, Milíči a v Těšíně.

⁸ Karel Kuča, *Města a městečka na Moravě a ve Slezsku A-G*, 2002, s. 322.

⁹ Sixtus Bolom, *Neučíš sobě rytiny: Evangelické umění toleranční doby 1781–1861*, Brno 2009, s. 2–7.

¹⁰ Radim Jež, *Václav III. Adam (1524–1579)* (bakalářská práce), Historický ústav Masarykovy univerzity, Brno 2005, s. 35–37.

Na většině Těšínska vznikaly evangelické dřevěné kostelíky, které se dochovaly dodnes, můžeme jmenovat kostel v Nýdku, kostel v Gutech, Třanovicích, většina těchto kostelů byla ale v pozdější době rekatolizována a už se nevrátila do rukou evangelíků. Reformace byla podporována ze strany knížete, šlechty i duchovních. Hlavními šířiteli nového učení byli knězi. Na Těšínské knížectví přicházeli z různých oblastí: z Dolní Lužice, z Horních Uher, z Bytomska a z Dolních Uher.¹¹ Nejvýše představeným církve v knížectví těšínském byl samotný kníže, jež vydával církevní zřízení a jemu se také zodpovídalo veškeré duchovenstvo. Evangelické církvi se dařilo jen do roku 1610, kdy po smrti Václava III. Adama se ujal vlády jeho syn Adam Václav a konvertoval ke katolictví. V Těšínské knížectví bylo za jedině legální vyznání prohlášeno katolictví a evangelíci začali být pronásledováni. Po smrti poslední Piastovny Alžběty Lukrécie připadlo Těšínsko Habsburkům a nastala těžká rekatolizace. V roce 1654 byly všechny kostely evangelíků uzamčeny a odebrány a faráři vyhnáni, Ve venkovských oblastech stále převládalo luterství i přes rekatolizační snahy knížete. Během třicetileté války, kdy bylo Těšínsko obsazeno švédským protestantským vojskem, duchovní Švédů pak konali ve městech veřejné evangelické bohoslužby.¹² Můžeme říct, že švédská okupace Těšínska měla i dobré stránky a to především přínos náboženské svobody. Svobodu náboženství znovu nabyli až v roce 1848.

Kostel v Bystřici – popis stavby

Architektem této stavby je Florian Jilg (1780–1841/1842), který působil v nedalekém Těšíně jako městský architekt. Do Těšína přišel až v roce 1807, tam se stal součástí cechu zedníků. V Těšíně navrhnul budovu pivovaru a přestavěl divadlo.¹³ Zasloužil se o urbanistický rozvoj Těšína. V letech 1815 až 1840 byl jmenován hlavním architektem města, které se tehdy ještě vzpamatovávalo ze ničujícího požáru z 5. května 1789. Oheň tehdy zničil 276 budov, včetně zámku, radnice a farního kostela. V roce 1824 si Jilg postavil na okraji města na Bielské ulici malý zámček, ve kterém pak bydlel společně se svým synem Karlem. Ten byl také architektem a stavitelem.¹⁴

Jedná se o podélnou jednododnní stavbu s odsazeným, zvýšeným pětibokým kněžištěm, k němuž po stranách přiléhají hranolovité útvary s patrovými oratořemi. Nad vstupní předsíní

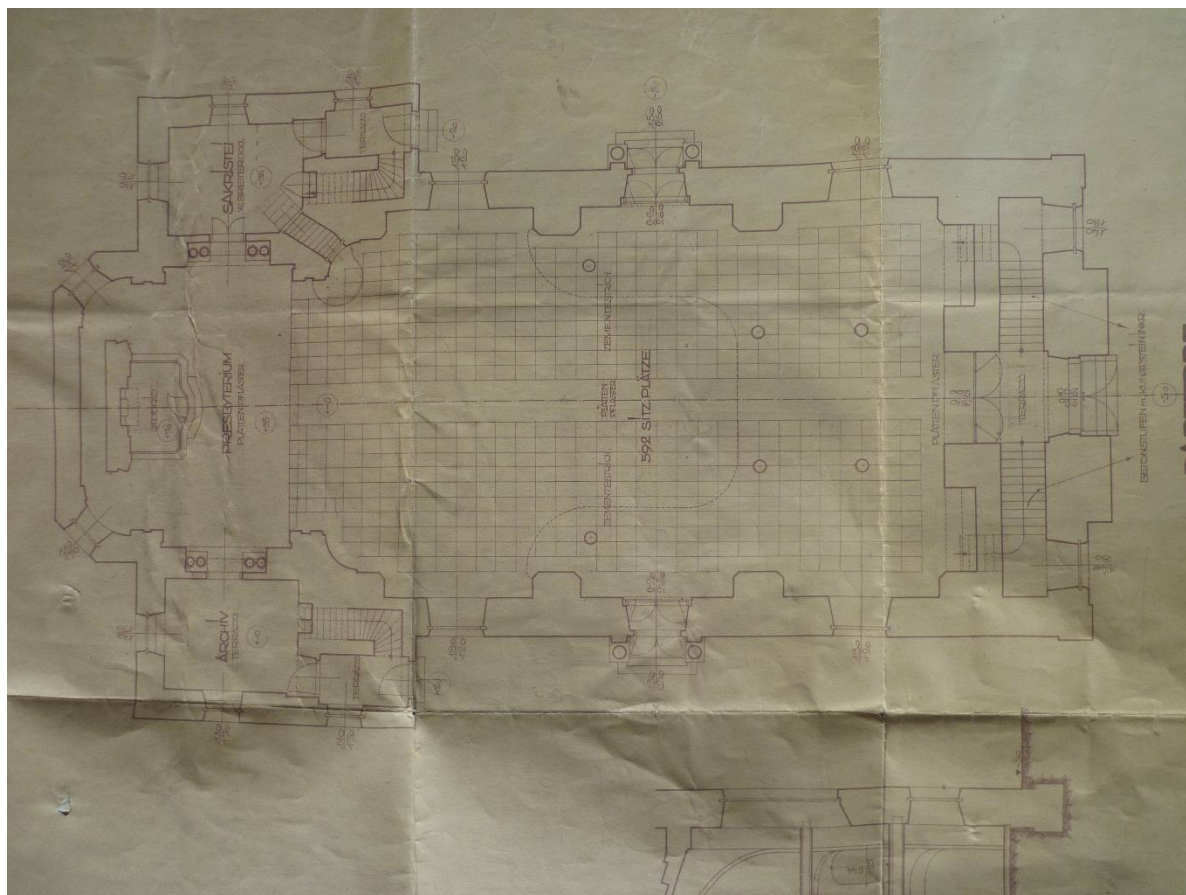
¹¹ Viz Jež (pozn. 10), s. 36–41.

¹² Žaneta Lechovičová, *Evangelický kostel v Návsi* (bakalářská práce), Seminář dějin umění Masarykovy univerzity, Brno 2014, s. 22.

¹³ Iwanek Witold, *Słownik artystów na Śląsku Cieszyńskim*, Bytom 1967, s. 49.

¹⁴ Dostupné na (<http://www.ihorizont.cz/historie/5804-architekt-jilg-se-zapsal-do-historie-tesina>), vyhledáno 8.12.2014.

se zvedá hranolová věž. Vstup je zvýrazněn rizalitovým portikem, jehož dvojce ionských polosloupů nese štít, nad portálem se nachází pamětní nápis odkazující na povolení císaře Josefa II. a na datum výstavby kostela. S letopočtem začátku výstavby stavby 1811. Nad nápisem je půlkruhový světlík s paprskovým motivem, osvětlujícím předsíň. Kládí nad římsou zdobí dvě vázy. Nad portikem se vypíná zvonice. Nároží průčelí je zdůrazněno a zdobeno bílým armováním stejně tak i věž.

Půdorys evangelického kostela v Bystřici

Velice nápadné a zdobné jsou na této jednoduché stavbě boční vchody – tvoří je sloupové portiky s dorskými sloupy, bílé barvy – kontrast na šedé hladké fasádě. Do hladké fasády jsou prolomena okna s půlkruhovým záklenkem, taktéž ve vrchní části s paprskovým motivem. Interiér je zaklenut pruskými klenbami mezi pásy dosedajícími na přízední pilíře. Dělení kostela je zachováno obvyklé – předsíň odkud vede dvojramenné schodiště, loď a zvýšený presbytář, po jehož stranách jsou již zmiňované patrové oratoře. Do západní části lodi je vestavěna třípatrová empora podkovitého tvaru. Interiér kostela z třicátých let 19. století je inspirován Milostivým kostelem Ježíše Krista v Těšíně.

Vybavení kostela je umělecky jednotné se stavbou z první poloviny 19. století. Hlavní oltář je zdoben sochami čtyř evangelistů a ústředním motivem je obraz „*Poslední večeře*“, nad ním se nachází symbolicky desky Desatera přikázání. Ionské polosloupky se objevují i v interiéru, dorské sloupky podpírají empory. Pilíře podpírající klenby jsou zdobeny korintskými hlavicemi.

Bystřický kostel je dnes sídlem dvou luterských církví Slezské evangelické církve luterského vyznání a Luterské evangelické církve augsburského vyznání a slouží své původní funkci bezmála již 200 let. A do dnes působivě vytváří dominantu obce viditelnou ze všech stran.

Literatura

Sixtus Bolom, *Neučiniš sobě rytiny: Evangelické umění toleranční doby 1781–1861*, Brno 2009.

Irena Cichá, *Olza od pramene k ústí*, Český Těšín 2001.

Radim Jež, *Václav III. Adam (1524–1579)* (bakalářská práce), Historický ústav Masarykovy univerzity, Brno 2005.

Karel Kuča, *Města a městečka na Moravě a ve Slezsku A–G*, 2002.

Lechovičová Žaneta, *Evangelický kostel v Návsí* (bakalářská práce), Seminář dějin umění Masarykovy univerzity, Brno 2014.

Roman Raszka, *Evangelický kostel Bystrice 200 let: 1811–2011*, Albrechtice 2011.

Bohumil Samek, *Umělecké památky Moravy a Slezska A/I*, Praha 1994, s. 358.

Iwanek Witold, *Słownik artystów na Śląsku Cieszyńskim*, Bytom 1967, s. 49.

Internetové zdroje

Dostupné na (<http://www.ihorizont.cz/historie/5804-architekt-jilg-se-zapsal-do-historie-tesina>), vyhledáno 8.12.2014.

Dostupné na (<http://www.sceav.cz/index.php/cs/kde-najdu-svuj-sbor?sobi2Task=sobi2Details&catid=2&sobi2Id=3>), vyhledáno 5. 12. 2014.

Dostupné na (<http://www.bystrice.cz/obcan/informace-o-obci/bystrice-v-promenach-casu/>), vyhledáno 9.12.2014.